

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Ankara, 2000.

İçindekiler

İbadetlerin İç Anlamı / Mehmet DEMİRCİ	9
Hacı Bayram-ı Vefî and His Contributions to Ottoman State at Interregnum Period / Ethem CEBECİOĞLU	33
Türk Edebiyatında Mı'yar Geleneği İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin Hurde-ı Tarîkat'ı / Cemal KURNAZ-Mustafa TATCI-Halil ÇELTİK	43
Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazîr İbrâhim'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si / Himmet KONUR	65
Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Belgradlı Ali Efendi'ye Gönderdiği Mektup / Cengiz GÜNDOĞDU	81
Reenkarnasyon (Tenasüh) Meselesi ve Mutasavvıfların Bu Konuya Bakışlarının Değerlendirilmesi / Mustafa AŞKAR	85
A Comparision of The Usage of Metaphor (İsti'are) In The Islamic Philosophers and Mystics / Müfit Selim SARUHAN	101
Son Dönem Tekke Mecmûalarından Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi'nin Rehber-i Tekâyâ'sı / Mustafa AŞKAR	129
Yesevilik Kültürü ve "İlmî Ateizm" / Dosay KENJETAY	167
Ceride-i Sûfiyye'den: Selâmet-i Kalbiyye / Mesnevîhan Ali Fuad (Haz: Halim GÜL)	179

Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Belgradlı Ali Efendi'ye Gönderdiği Mektup

Cengiz GÜNDOĞDU

Yrd. Doç. Dr., Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi

Bilindiği gibi tarikat şeyhlerinin müridlerini manevî yönden terbiyeleri genellikle tekke veya sohbet meclislerinde karşılıklı diyalogla gerçekleştirmiştir. Müridleri çok olan şeyhler onların hepsini dizi dibinde yetiştirme imkânı bulamadıklarında ise, bu faaliyeti yürütecek halifeler istihdam etmişlerdir. Bundan dolayı bazı tarikatların şeyhlerinin yüzlerce halîfesi olmuş, böylece şeyhe yakın olmayan müridlerin irşad ve kontrolü bu halifeler vasıtasıyla yapılmıştır. Yani şeyhler, her bölgede tarikatına bağlı müridlerini orada bulunan halifeleri aracılığıyla eğitmeye çalışmışlardır. Tarikat eğitiminde şeyh ile halife arasındaki diyalog ekseriyetle yüzyüze gerçekleşmekteyse de halifenin uzakta olup, şeyhin sohbetinde bulunamaması gibi durumlarda karşılıklı mektuplaşmalarla bu durum telâfi edilmeye çalışılmıştır. Bu mektuplarda halifeler manevî yolculuklarında karşılaştıkları bir takım meselelere çözüm aramışlar, şeyhlerin rehberliğine müracaat etmişlerdir. Şeyhler de onların bu taleplerine karşılık, eserlerini göndermek veya mektup yazmak sûretiyle çözemedikleri meseleleri halletmeye çalışmışlardır. Bazı mutasavvıfların yazdığı mektupların muhiblerince muhafaza edilmesi ve bilâhare kitap hâline getirilerek "Mektûbât" adı altında toplanmış olması ve bu türden bazı mektupların gerek kütüphânelerde gerekse kimi şahısların ellerinde bugüne kadar gelmesi bu geleneğin yaygınlığına dalâlet etmektedir.

Tasavvuf edebiyatında sıkça rastlanan bu mektuplaşma türünün daha çok bir şeyhin özellikle halifelerine yazıp gönderdiği mektuplardan oluştuğu görülmektedir. Bilâhare bir araya getirilen bu mektuplarda ya sorulan bazı sorular cevaplandırılmakta veyahut da bir şahıs muhâtap alınıp, aslında bütün müridlere hitâp edildiği görülmektedir.

İşte Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1623)'nin Belgradlı Ali Efendi'ye gönderdiği mektup da bu bağlamda kaleme alınmıştır.

Ekrem Özer Bey'in husûsî kütüphânesinde bulunan bu mektup, Mehmed Refik tarafından istinsâh edilmiştir. İstinsâh tarihi belli olmayan bu mektup, Mehmed Gülşen Efendi tarafından hazırlanan *Külliyât-ı Hazret-i Hüdâyî* (İstanbul Bahriye Matbaası, 1338, 1340) içinde basılmıştır. Yazma bir nüshası da H. Selimağa-Hüdâyî 269/4'tedir.

Azîz Mahmûd Hüdâyî oldukça muhtasar ve özlü olarak yazmış olduğu bu mektupta şu meseleleri cevaplandırmıştır:

1. Mürşidin sohbetine iştirak müyesser olmayan tâlib-i Hakk ne yapmalıdır?
2. Ehl-i tarîk hangi ay ve günlerde oruçlu bulunmalıdır?
3. Tarîk-i halvet ve celvetin farkı nedir?
4. Kişi kendi nefsinin islâh etmeden başkasının islâhına mübâşeret edebilir mi?
5. Lisân ile zikirde sağa ve sola hareket etmenin hikmeti nedir?

Hüdâyî'nin özellikle tevhidin sırrına ermek için mürîdin gücü nisbetinde şeriat ve tarîkatın düsturlarına riâyet edip, zikrullâhla meşgul olması ve bu uğurda samîmi davranmasını tavsiye ettiği mektubunun incelediğimiz metni şöyledir:

Tarîkat-ı 'Alîye-i Celvetiye pîri Üsküdüârî Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi (ks) Hazretlerinin kendi bendegânından Belgîrâdî Ali Efendi'ye irsâl buyurdukları mektub-i şerîf-i kudsiyet-elîfdir.

Ba'des-selâm inhâ ve ilâm olunur ki, tarîk-i Hakk e'azz-i turuk ve e'azz-i sübül olmağın, sâlike bir mürşid-i kâmile vâsıl olmak elbette lâzım ve mühimdir. Mücerred akıl ve kütüb ve resâil kifâyet etmez. Ammâ sohbet-i mürşid-i kâmil müyesser olmazsa tâlib-i Hakk, her gün yüz *istiğfâr* yani, *Estağfirullâh el-Âzîm* demek ve yedi yüz *Kelime-i tevhid* ve a'kâb salavât-ı hamsede kırk kerre *tasliye* yani *Allâhümme salli 'alâ seyyidînâ Muhammedin ve 'alâ âlihî ve sabbihî ve sellim* diyerek kemâl-i ihlâs ve huzûr-i kalb ve teveccüh-i tâm ile Resulullâh'a salât ve selâm getirmek ve iki rek'at *salât-ı işrâk* ve altı rek'at *salât-ı dubâ* ve on iki rek'at *salât-ı tebeccüd* kılmak gerektir.

¹ فاقروا ما تيسر من القرآن muktezasınca âyât-ı Kur'âniye'den her ne kırâ'at iderse câizdir. Cidd ü ihtimâm ve teveccüh-i tâm ile olmaktır.

Ve ehl-i tarîkat mâh-ı Receb ve mâh-ı Şa'bân ve mâh-ı Ramazân sâim olub, altı gün Şevvâl'den Ramazân-ı şerife ilhâk iderler.

Kâle Resulullâh (s.a.v.):

² من صام رمضان ثم اتبعه ستا من شوال كان كصيام الدهر

1 "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun." Müzzemmil 73/20.

2 "Her kim Ramazân orucunu tutar, sonra da Şevvâl'den altı gün ilâve ederse bütûn seneyi oruçlu geçirmiş gibi olur." Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kureyşî en Nisâbüri, *Sahîb*, Tah: Muhammed Fuad Abdulbâki, İst. tsz., Sıyâm 204, c. I, s. 822; Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen*, Tah: Muhammed Fuad Abdulbâki, tsz., Savm 53, c. III, s. 132; Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Tah: Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut 1988, Sıyâm 58, c. I, s. 740.

Ve dahî 'aşr-ı Muharrem ve 'aşr-ı Rebtiülevvel ve 'aşr-ı Zilhicce sâim olurlar. Ve dahî haftada isneyn ve hamîs günleri sâim olurlar. Hazret-i Resûl (s.a.v.) bu günlerde sâim olurlar idi. "Niçün sâim olursunuz ya Resûlullâh?" deyü suâl eylediler; "Yevmü'l-isteyn vilâdetim günidir, riâyet iderim, yevm-i hamîs 'arz-ı a'mal günidir, ol gün bir 'amel-i sâlib üzre olmak isterim" buyurmuşlardır.³

Tarîk-i halvet ve celvetten suâl olunmuş, iki tarîk bile Hakk'a giden yoldur. Hacc-ı su'rîde huccâc bahrdan ve bazı huccâc berrden gittikleri gibi nihâyet ehli halvet tarîk-i esmâdan giderler. Usûl-i esmâ on ikidir. Ânın ehli azdır. Fî zemâninâ yedinci isme vâsıl olanı kâmil kıyâs idüb hilâfet virirler. Ehl-i celvet tevhid ve riâyâzet ve mücâhede ile sülûk iderler.

Kâlellâhu Te'âlâ:

والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبيلنا

Tarîk-i mücâhede tarîk-i sahâbedir (Rıdvâhullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in). İki tarîk ehli ile bu fâkir sohbet itmiş idim. Tarîkımız halvet ve celveti câmi'dir. Pes tâlib-i sâdika vasîyettir ki, rûz u şeb Tevhîd-i Şerîf'le iştiğâl ve bâb-ı zikirde ihtimâm ve Hakk'a hicâb olan nefsi emmârenin ahlâk-ı mezmûmesini mücâhede ile ref'a ikdâm ide.

Kâlellâhu Te'âlâ:

قد افلح من زكيتها وقد خاب من دسيتها

İslâh-ı nefsi ehemmi mühimmâtıdır. Kişi kendi nefsinin ıslâh itmeden gayrın ıslâhına mübâşeret 'ayn-ı gafletdir. Ve tarîkâta âlim olmayan rehnu ma olmak 'ayn-ı cehâlettir. İmdi ri'âyet-i şerîf'at-ı şerîf ile ta'mir ve tarîkat-ı meşâyih-i 'izâm ile bâtının tenvîr ide.

ليس نلتسان إلا ما سعي

'Âlem-i dünyâda iken Tevîd-i Şerîf nûruna vusûla kasd ide. 'Umûm ehlinin tevhîdi, 'ilm-i tevhîddir. Husûs ehlinin tevhîdi, 'ayn-ı tevhîddir. 'Ayn-ı tevhîd üç mertebedir: Tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfât, tevhîd-i zâtdır. Bu merâtibe vusûl sohbet-i kâmil ve mürşide vusûl ile olur. Hele tâlib, 'ala kaderi't-tâka şerîatu ve tarîkatı riâyâzet ve zikrullâhla iştiğâl ile kemâl-i sa'y ve cidd üzere ola.

من طلب وجد وجد ومن قرع بابا ولج ولج deyü buyurulmuştur.

3 Tirmizî, *Sünen*, Savm 44, c. III, s. 122.

4 "Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz..." Ankebût 29/69.

5 "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşu ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyân etmiştir." Şems 91/9-10.

6 "Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." Necm 53/39.

7 "Her kim taleb eder ve talebinde ısrar ederse onu bulur, her kim de bir kapıyı çalar ve çalmakta ısrar ederse o kapıdan girer." Bu ifadenin kelâm-ı kibâr olduğu söylenerek, söyleyenin kim olduğu belirtilmemiştir. Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfi'l-Hafâ*, Beyrut tsz., c. II, s. 243; Külli kaideler genellikle hadis ve âyetlerin çıkarıldığı için bu sözün de âyet ve hadisin ihtiva ettiği mânâlardan çıktığı söylenebilir. Bu mânâda benzeri bir hadis için bkz., Müslim, *Sabih*, İmâre 156, c. III, s. 1517.

Zikr-i lisânîde yemîn ve şimâle hareketi, Ashâb-ı Kehf hakkında:

⁸ ونقلهم ذات اليمين وذات الشمال âyet-i kerîmesinden ahz itmişlerdir. Muvahhid, tevhîd-i şerîfi, nefyi sağ cânibine ve isbâtı sol cânibine ide. Ve âmmе-i müminîne vasiy-yetdir ki, şerîat-ı mutahharaya ri'âyetde ihtimâm ideler. Zira zulmet ve şirketten ve bahr-i hayretten halâs, nûr-ı keşfledir, yâhûd şerîatladır, vesselam.

el-Fakîr Mahmûd